

TAKÁCS GYÖRGY

„RÁZATBAN, HARMATBAN FEJTÉK...” ADALÉKOK EGY GYIMESFELSŐLOKI RÁOLVASÓ INTERETNIKUS KAPCSOLATAIHOZ

Tanulmányomban egy magyar nyelvű gyimesfelsőlóki ráolvasó feltételezhető román kapcsolataival foglalkozom. A tejhaszon megtartására és visszaszerzésére szolgáló szöveget Ugrapatakán rögzítettem – 1997 és 2005 között több ízben is – a „tudományos”-nak tartott László István „Bengő”-től. László István 1933. szeptember 12-én született, Ugrapatakán. Két nappal később öntözte meg keresztvívvel Antal József plébános, az ördögnek a csecsemő nevében ellene mondó keresztszülők a római katolikus Póra Félix és Tankó Julianna voltak. Édesapja, László Géza (sz. 1902) és édesanyja, Bodor Ilona (sz. 1907) római katolikusok, akik akkoriban a Gyimesfelsőlók 216. szám alatti házban laktak (*Gyimesfelsőlók* 1933: 73: 63). László Géza – László János és Tankó Katalin fia – 1931. május 7-én vette feleségül Bodor Ilonát, akinek édesapja Bodor István „Bumbik”, édesanyja Póra Erzsébet volt, mindketten római katolikusok (*Gyimesfelsőlók* 1907: 13: 58; 1931: 40: 8).

Mind a László, mind pedig a Bodor család közvetlenül a nagygyimesi templom 1782–1783-as felépítése és a plébánia 1785-ös alapítása (*SEM* 1882: 67–68; Szöcs 2002: 322; Salamon J. 2014: 83, 293) után felbukkan az egyház anyakönyveiben (Salamon J. 2014: 294, 308). A László család régóta Ugrapatakán élhet, erre utal egy helybeli kaszáló *Lászlóké* elnevezése. A Bodorok, akik legalább már a 19. század elejétől Ugrán is laknak (*Protocollum* 1821), szerepelnek az 1854-től vezetett gyimesközéplóki egyházi anyakönyvekben is: *Bodor Katalin* 1854-ben hetvenöt évesen, míg *Bodor Mihály*, ugyanabban az esztendőben, száztizenöt évesen hunyt el (*Gyimesközéplók* 1854).

László István, másként – ahogyan mondják – „Bengő” Pista, a „tudományát” elődeitől örökölte. A régiek úgy tartották: *Ezelőtt ugy nagy tudósok vótak. Nagy tudósok. S akkor vótak gonoszok. Vótak gonoszok.* (73 éves nő, Kostelek, 2004. jún. 1.) A csángó hagyományban a „tudomány” elementáris, kétcarcú minőség; László István családját ezért nemcsak „tudományos”-nak, de „nem

Isten hírivél” dolgozónak, „ördögökvel barátkozó”-nak is tartották: *Hát azok tudtak, hogyne tudtak vóna. [...] Aszmondták, hogy hát nem Isten hírivél dógoztak azok. [...] Istentelen emberek, akik a ízéknek hisznek, ezeknek a csinálmányoknak, mindennek. Fermeka. Kantér. [...] Az ördögökkel csak ezek tudnak barátkozni, akik az Istennel nem barátkoznak. Csak az olyanok. Más nem.* (84 éves nő [sz. Gyimesfelsőlók, Ugrapataka], Kászonalítz, 2006. jún. 2.) Erre utal egy másik memorat is: *Hallja-e! Ez a Bengő... ez a Bengő Pista [...] az es vissza tudja csinálni. Visszacsinálja. [...] S akkor tudja-e, hogy járt az én leányom? Ugy, hogy ennek a Bengő Pistának egy sógora bément, s a leányoméknak vót két szép csitko eladó. [...] S akkor, na [...] kifizették a csitkókat, s akkor mentek, hogy vezessék el. [...] Ez a Bengő Pista olyant csinált, hogy három-négy esztendeig nem tudtak se lovat venni többet [...] semmit venni. Valami olyant csinált a lovaknak [...] hogy többet nem vót [...] szerencsájük, amig [...] pézt cseréltek, s ugy más pénzzel vették meg a lovakot. [...] Ugy megkötte, vagy micsinált [...] hogy nem vót többet szerencsájük, ugyhogy nem tudtak lóra szert tenni. Ugy elvitték ezek a csitkok a szerencsájiket.* (76 éves nő, Gyimesfelsőlók, Ugrapataka, 2005. márc. 23.)

László Istvánt, mint a tejelvevő – kantéros, fermekás, gurucsás – boszorkányok rontását „visszacsináló” tudományost, a folklorisztika számára Tánczos Vilmos fedezte fel, aki ezzel kapcsolatos élményeit is megörökítette: *„Egy idős, nagy bajuszu ember merőn, jelentőségteljesen a szemembe néz, s egy kevés hatásszünet után, ami súlyt ad a szavainak, megkérdi: – Métt keresi László Istánt? – Megmondom. – Hát tud ő, még olyant es, hogy ha úgy akarja, akkor maga ottmarad abba a szenthejbe! Onnat többet nem kel fel. Úgy megcsinálja!”* (Tánczos 1995: 278.) A szerző *Gyöngyökkel gyökereztél* című könyvében tette közzé a ráolvasó két változatát, amelyeket – a frissen megjelent kötetet átlapozva – Juhász Zoltán barátunknál láttam először. Egyiküket egy kéziratokról másolta át Vilmos, a másikat pedig László István feleségétől szerezték meg a számára. Amint írja: *„A ráolvasást 1989 novemberében Ugra pataka »fejében« [...] László István házánál egy papírlapon találtam, akivel többszöri próbálkozásom dacára sem sikerült találkoznom, lévén, hogy fahúzatással foglalkozik, s csak alkalmoszerűen jár haza.”* (Tánczos 1995: 53.)

Ezért indultunk el 1997 őszén feleségemmel, Csuzi Enikővel Ugrapatakára, hogy találkozzunk a felsőlóki tudományossal. Szerencsénk volt, mert otthon találtuk, és nem csupán egyváltébként kilencszer elmondott ráolvasóját rögzíthettem, de annak használatáról, a boszorkányokról és ellenük vívott küzdelmeiről is elbeszélgettünk. Meggyőződtem arról, hogy László István valóban az egyik utolsó gyimesi tudományos; képviselője annak a hagyománynak, amelyet a csángóság ősei a Székelyföldről és Moldvából hoztak magukkal, amikor két-háromszáz évvel ezelőtt otthonra letek a „kőből rakott” havasok rejtékén. Később még kétszer visszatértem hozzá és beszélgetéseink során egyre alaposabb képet kaptam a boszorkányosokkal kapcsolatos hitéről, tapasztalatairól. Mindhárom alkalommal rögzítettem ráolvasója fejből mondott, így egymástól kismértékben eltérő variánsait, amelyek mindegyikét itt nem közlöm, helyettük inkább egy belőlük szerkesztett „ideális” változatot iktatok dolgozatomba, amelynek alapjául a Tánczos Vilmos által közölt két, valamint az általam rögzített három szövegvariáns szolgál:

Az Atyának és Fiunak és Szentlélek Istennek nevében, Amment.
Dicsértessék a Jézus Krisztus!
Hajlattatom Szent Boldogasszonnak, tudatom,
a boszorkányok elhajtották a teheneimet a nyomatlan füre [marha neve].
Rázatba, harmatba fejték, / szarvát megvékonyították,
szórit megborították, / tejét meghigították,
tejfélit megvékonyították, / vaját megfehéřítették.
Szent Boldogasszon Szent Györggyel elharcolták, / elhajtották világos földre,

etették, itatták, / Jordán vizébe megfüröztötték, megmosták.
 Maradjon [marha neve] ugy, / mind ahogy Isten hagyta és Mária.
 Amint a szántó ember a szántó szerkezetéből / semmit se hagy a földön,
 ugy jöjjön vissza az állat[ok]nak [marha neve] a teje[ik], / semmi ne maradjon ott.
 Szent Boldogasszont Szent Györggyel megkérjük,
 állatainkat gondviseljék vissza / jógészségre, jövedelemre!
 Megkérjük a Jóistent, Pádovai Szent Antalt, / összes szenteket a mennyekbe,
 gondviseljétek állatainkot, / őrzétek meg minden veszedelemtől,
 rossz ember szándékától, / hogy maradjanak ugy, hogy Isten adta és Mária!
 Őrizze meg a boszorkányoktól.
 S ugy jöjjön vissza minden a boszorkányoktól, / semmi se maradjon ott!

A ráolvasást kilencszer mondja el, a megkezdése előtt ennyi gyufaszálat helyez az asztalra és minden szövegkezdetnél elvesz egyet, így ellenőrzi, hányszor mondta már el az „olvasást”, nehogy elvétse. Miután a gyufaszálok elfogytak, elvégzi napi imáit (Tánczos 1995: 52–53), elsőként a *Máma péntek, szent aranyos péntek...* kezdetűt, amelynek szakasztott mását a hűgától is felvettem (Takács 2015a: 219–221). Ahogyan mondja: *Osztá ennek van az imája, mikor azt az olvasmányt es elmondjuk, vaj ezt a munkát elvégezzük, a pénteki imádsággal erősítsük meg.* (2005. márc. 23.) A pénteki ima záradéka éppen ezért nem szokványos, hanem a László István által „olvasó”-nak (Tánczos 1995: 53), „szentolvasó”-nak is nevezett ráolvasáshoz idomult: *Ó, te Szent Éva, Szent Lukács evangélista, / mennyetek el a felete föld színére, / hirdessétek ezt az én kevés imádságomat. / Aki elmondja este lefektébe, reggel felkeltébe, / még a kicsi uja sem marad bünbe. / Aki elmondja állatajaira szükségesen, / annak a Jó Isten, összes szentjeivel megőrzi / a boszorkányoktól s veszélytől, együttesen.* (1998. okt. 15.; 2005. márc. 23.) Máskor a fentebb idézett, hagyományos imazáradék – és a *Dicsőség...* – után, külön mondja ezt a szövegrészt: *Imánkot végeztük állataink szerint, / hogy a Jóisten őrizze meg minden veszedelemtől, / minden boszorkánytól, / s aggyon szerencsét utánnik.* (1997. okt. 18.)

A pénteki ima után, az Üdvözlégyből, a *Miatyánkból*, a *Szívem első gondolatából* és az *Ó, édes Istenem, hálát rebeg lelkem...* kezdetű szövegből álló imafüzér végén, egy hosszabb könyörgés és imafelajánlás foglal helyet:

Páduai Szent Antal, / drága jó Istenem, / Szép Szűz Mária,
 összes szentek, kik a mennyekbe vagytok, / hallgassátok meg könyörgéseinket!
 Állatainkat minden veszedelemtől, rossz embertől, / boszorkánytól őrizzed meg,
 hogy ne tudják esszetörni, / ne tudják a zsirjikat elvenni, elvinni!
 Gondviseljétek állatainkot, / őrzétek meg minden veszedelemtől!
 Jövedelmet adjatok nekik! / Tejét, vaját, tejfelét hozzátok vissza!
 Távolsítatok a boszorkányoktól, / minden ragadozó állatokat!
 Őrzétek meg minden betegségtől, / ravasz állattal és rossz ember szándékától!
 Az imáinkot ezétt ajánljuk fel nektek.
 Drága Jóistenem, édes Szépszüzmárjám, / Páduai Szent Antal,
 összes szentek, kik a mennyekbe vagytok, / hallgassátok meg könyörgéseinket!
 Az Atyának és Fijunak és Szentlélek Istennek / nevibe ámmen!
 Dicsirtessék a Jézus Krisztus!

Az itt közölt ráolvasó-változatból egyik szövegben sem szerepel minden sor, viszont minden egyes sor (illetve sorváltozat), amely valamelyik variánsban előjön, fellelhető itt is.

A László István által elmondott „szentolvasó” közvetlen szövegpárhuzam nélkül áll nem csupán a Gyimes völgye hagyományában, de az egész – hozzávetőleg nyolc-tízezer szövegből álló – magyar ráolvasókincsben is. A Gyimesből és a hozzá kapcsolódó, csánigók lakta Hárompatakról (Kostekek, Gyepece, Magyarcsügés) és az Úz mentéről (Csinód,

Egerszék) különben – meglepő módon – alig féltucatnyi, megegyező céllal használt, hasonlóan hosszú ráolvasót ismerünk, amennyiben a genetikusan összefüggő variánsokat nem tekintjük önálló szövegnek. Két, Újváry Lajos által egyazon rakottvási asszonytól gyűjtött szöveget Bosnyák Sándornál olvashatunk, közülük a második azonban – bár talán csak egyes elemeiben –, úgy tűnik, nem is tejelvételre, hanem inkább Szent Antal tűzére volt használatos eredetileg (Bosnyák 1982: 130–131). Egy, minden bizonnyal a gyimesbükkői Bálványospatakáról származó (Takács 2001: 509, 2018: 284), igen archaikus, hosszú és epikus jellegű, feltehetően román eredetű ráolvasó (Tánczos 1997: 228; Takács 2001: 509, 2018: 301–302) – jobbára kéziratosságotól terjedő – változatait Gyimesbükkőről (Tánczos 1995: 48–51), Magyarcsügségről, Kostelekről és Egerszékről (Takács 2001: 502–524, 2018: 245–302), valamint Csinódról (Daczó 2003: 282–286, Frenzl 2008: 335–338, Magyar 2009: 436–437) ismerjük. Egy újabb, hosszú, egyes elemeiben az előző, magyarcsügsői szöveghez, más vonatkozásaiban viszont László István ráolvasásához hasonló, román nyelvű kéziratosságon fellelt deszkentálás (vö. rom. *descânta* 'ráolvas, igéz, megbűvöl') a gyimesbükkői Budáka-oldalról maradt ránk (Takács 2015b: 666–669), és ezzel a végére is értünk az ide tartozó ráolvasók felsorolásának. A fejős tejhaszonállatok – elsősorban a tehének – megrontásának, tejük elvitelének megelőzésére (például Kozma 1882: 37, Bosnyák 1982: 150, Takács 2015b: 644), a varázslattal elvett tejhaszon visszaszerzésére (például Takács 2015b: 650–661), vajvarázslásra (Pócs szerk. 2014: 141: II.2.32. Vincze Ildikó gy.) szolgáló rövidebb szövegekkel itt, hely hiányában, nem foglalkozom, ahogyan – ugyanezért – a tejhaszon megőrzésével és visszaszerzésével kapcsolatos praktikák varázscselekményeire (mágikus akcióira) vonatkozó adatokat is csupán a legszükségesebb mértékben közlöm.

László István ráolvasójának unikális voltát annak egyes kifejezései is megerősítik, elegendő itt az igen archaikusnak tűnő – talán a *hajt* régiés, 15–17. századi jelentéskörének (Benkő szerk. 1967–1976 I.: 27–28) a tájnyelvben továbbélő változataihoz kapcsolódó – *hajlattanom* (feltehetően: 'ismételten mondom, tudomására adom') igére, vagy a régiés, de a gyimesi szövegektől idegen *Boldogasszon[y]* névre (Takács 2015a: 436) gondolnunk, amelyek egyike sem jön elő a környező vidék ráolvasóiban. A *szent Boldogasszon* fordulat, mondhatni, egyáltalában nem illik a gyimesi, hárompataki és Úz menti, de a moldvai ráolvasások közé sem, ahol a gyógyító *Mária* nevéhez, a szűz mellett, csaknem mindig a *boldogságos* és a *szép* jelzők társulnak: *Boldogságos Szűzmária, Boldogságos Szűzmárecska, Sziép Szűz Márja, Bódugságos Szép Szűz Mária*. Néhol előjön a – talán a román *Sfântă Maică*-val is összefüggő – *Szenséges Szűz Mária, Bódugságos Szent Szűz Márja* alak is. A *Szép Szűz Mária* megfelelője a ráolvasókban igen ritka *Babba Mária* (Daczó 1980: 233, Takács 2001: 415, 462). Ugyanez figyelhető meg az imákban is, így elmondhatjuk, hogy a *szent Boldogasszon(y)* forma a csángóság által használt ráolvasókban párhuzam nélküli, László István „szentolvasó”-ja tehát e tekintetben is egyedülálló.

Amikor megkérdeztem tőle, kitől tanulta ezt a régi szöveget, azt felelte, hogy az anyai dédnagyanyjától, akinek „könyve volt”: *Itt lakott apám. Nagyapámék itt, a közelemben. Dédnanyám alább, olyan másfél kilométerrel, s neki vót meg ez a könyve.* (1997. okt. 18.) Máskor úgy mondta, a könyv az anyai nagymamájáé volt: *Ezlet én tanítottam nanyanyámtól. Édesanyámnak az édesanyjától. Neki könyve vót. Nyomatott könyve, ami ezer-nyócszáznegyvennyócba vót nyomtatva. Eppen mind egy imakönyv, ugy nezett ki, csak a negyvennégyi háboru alatt el, megsemmisült, de aztán nanyám engem megtanított, s nem csak ingem, több unokáját. [...] De, mondjuk, üdösebbet nem lehetett tanítani, ha valaki megtanította, könyvet ha tudott szerelni, abból megtanólhatta, hát éngem meg tudott nanyám tanyítani.* (1998. okt. 15.)

Innen tanulta a ráolvasást már az édesapja is: *...belém es vót növelve, me apám es megtanólta vót, ugye, az anyóssától, s aztá magyarázott, s ugy belé vótam növelve.* (1998. okt. 15.) A régi, nyomtatott könyv tehát a második világháború alatt megsemmisült, odalett, talán az említett dédnagymama halála után, a családi osztozkodásban: *...má nincs meg a könyv. [...] Elég baj az, mer az a könyv ezernyócszáznegyvennyócba vót nyomtatva. Amiből én ezt tanóltam s leirtam. De kívülről el tudom végzeni, mer a könyv, dédnannám mikor hótt el, ugy odalett. Hogy valamelyik onokája tette el [...] s lehet, tűzbe dobtá, hogy: – Ez nem szükség többet.* (1997. okt. 18.) Annyi bizonyos, hogy a „tudomány” átadása már 1952–1953 előtt megtörtént, László Géza ugyanis 1953. szeptember 9-én elhunyt (*Gyimesfelsőlok* 1953: 79: 19), így a család fejcsállatainak mágikus védelmét ekkortól fia, László István látta el: *Apám elhót ötvenháromba. Akkor tizenkilenc éves vótam. Addig apám képviselte, mind családőfő.* (1997. okt. 18.)

László István édesanyja, Bodor Ilona, 1907-ben született. Az ő édesanyja, Póra Erzsébet tehát nagyjából húsz-huszonöt évvel azelőtt, vagyis 1880–1885 táján, az ő anyja – vagyis László István dédnagyanyja – pedig valamikor 1855–1860 körül jöhetett a világra. Ez a dédnagyanya lehetett az, aki az „1848”-ban (vagy valamely kevésbé nevezetes esztendőben, mindenesetre akkortájt) kiadott, vastagabb, feltehetően egészvásznon kötésű könyvet – talán még leány vagy fiatalasszony korában, tehát 1870–1880 körül – megszerezte valahonnan, és a benne talált (vagy beleírt?) ráolvasót azután, családja boldogulásának érdekében használta, sőt, „tudományát” utódaira is átruházta. Ennek anyagi okai is voltak, hiszen, bár a tudományos oldó-kötő mesterségéért – általában – nem kért előre kialakított fizetséget, a mágikus „szolgáltatásért” cserébe felajánlott ételféleséget, esetleg munkavégzést, netán pénzt esetenként elfogadta (Takács 2015b: 124). Kozma Ferenc már 1882-ben arról ír a *tudósok, urusok* kapcsán, hogy „ez olyan keresetforrás, a mely néhol családi örökséget s így természetesen titkot is képez” (Kozma 1882: 33). Száz évvel később a csobányosi Gercuj János maga mondta a vízvetéséről, hogy „senkit nem taníthat meg erre a tudományra, csak a család elsőszülöttjét”, mert „ez a tudomány családi örökség” (Vitos 1995: 311).

A hasonló könyvek mágikus alkalmazására jó néhány példa utal, egy „*gonosz szélbaj térítés*”-re való, igen archaikus magyarcsügési ráolvasás – több hiedelemmondában is előjövő (Bosnyák 1982: 86; Salamon A. 1987: 84; Takács 2001: 498, 2014: 456–457; Antalné Tankó 2003: 77–78; Magyar 2003: 455–456, 2009: 251) – kezdőképe, a megfeszített Krisztus derekát kendővel átkötő és cserébe a boszorkányság „tudományát” kérő asszony története például egy ugyancsak 1944-ben megsemmisült, fekete táblájú, apróbetűs, ívenként két hasábra osztott szövegű, „fokos” (vastag), román nyelvű könyvben is szerepelt (Takács 2018: 321–322), de talán onnan is származott.

A Gyimeseken akkortájt kevesen tudtak írni-olvasni, a felsőlokiaknak 1880-ban csupán 1,7%-a, és ők is inkább csak iskolás korukban, mert később elfelejtették (Szócs 2002: 322–328). A könyv ritka kincs volt, még a vékonyabb, négy-nyolc lapos ponyvák is, nem-hogy egy vastagabb, drágább kötet, amit jobbára csak a távolabbi búcsúkon, piacokon lehetett beszerezni, márpedig a helybeliek tavasztól őszig, amikor a havason nyároltak, gyakran a templomba sem jutottak el. A korabeli gyimesi világban a könyvhöz a mágikus varázserő, a „tudomány” – és ebből fakadóan a kiválasztottság – képzetet kötődtek (Takács 2016: 123–205, 2018: 7–20). László István is úgy mondta, hogy valaki „*könyvet ha tudott szerelni, abból megtanólhatta*” mindazt, amire különben a „tudomány” átadásának szigorú feltételei vonatkoztak (Kallós 1966: 145–147, Vitos 1995: 311, Takács 2015b: 312–314).

A könyvet birtokoló, és ezáltal is „tudományos” hírébe került dédnagymama talán tudott olvasni, bár elemi iskola a középkori Kápolnapataka szádában csak 1825-től, Felsőlokon a 19. század utolsó negyedétől működött, a középkori „megállóí” iskolát pedig 1900-ban adták át (Szöcs 2002: 323–324, Bárbth 2003: 21), korábban csak a Nagygyimesen volt valamelyes oktatás, amelyet a kontumáci lelkész, P. Reparolis Vicentius kezdeményezett, még 1764 szeptemberében (Salamon J. 2014: 82). A könyv mágikus használata ugyanakkor nem feltételezte az olvasni tudást, amire jó példa a rontást „visszacsináló” ráolvasásához „egy nagy könyvet” használó, a rossznyelvek szerint ugyanakkor analfabéta, hidegségi Főcze Illés alakja (Tankó 2001: 162). Az írástudatlanok tisztelete az írás, mint „kifürkészhetetlen hatalom iránt sokszor mágikus dimenziókat” ölt (Tóth 1996: 113), ezért a „tudományos”, a gyógyítók – tekintélyük növelésének érdekében – nem egyszer szinte kérkednek a könyvekkel, amelyeket gyakran a közösség is számon tart (Takács 2018: 125).

Így vagy úgy, a rég elhalt dédnagymama birtokolta könyv megsemmisült, tehát azt, hogy pontosan miféle kiadvány lehetett, nem tudni. Annyi bizonyos, hogy a vidéken magyar és román ponyvák, imakönyvek, bibliák már a 19. században terjedtek, hatásuk az imák és szentes énekek, a balladák, a történeti és betyármondák világát éppúgy érintette, mint a ráolvasásokat. Miután a László István féle szöveg a magyar ráolvasókincsben unikális – ugyanakkor a feltehetően román eredetű magyarcsőgési, továbbá a Budáka-oldalban fellelt román nyelvű szöveggel is bizonyos rokonságbán áll –, és tudjuk, hogy a környező vidéken előfordulnak magyarul mondott, de szinte bizonyosan román eredetű ráolvasások is (Takács 2018: 287), figyelmem a románság deszkentálásai felé fordult. Hamarosan kiderült, hogy nem járok rossz nyomon, ugyanis a felsőloki szöveg közeli párhuzamai előjönnek egyes tejelvével elleni román ráolvasásokban. Minderre itt csak néhány példát tudok hozni, azonban úgy gondolom, ez is elegendő lesz arra, hogy az említett kapcsolatokról fogalmat alkothassunk.

Először néhány máramarosi ráolvasóra figyeltem fel, amelyekben a gonoszok – a boszorkányok, rossztevők, igizők – kilences, illetve kilencvenkilences csoportja rontja meg a gazdája házát elhagyó tehent: „Reá bámultak, / Hogy a tőgye nyilallott, / Tejét, vaját és tejfelét elvették; / Szarvait levágták, / Szőrét felborzolták, / Combját megsemmisítették, / S a csecseit kiapasztották...”; „Farkát levágták, / Combját elsorvasztották, / Szarvait megcsonkították, / Szőrét felborzolták...” (Papahagi 1925: 134–136, 139–141. Az eredeti szövegek közlésére itt nincs módom). Eltöprengtem azon, hogy a térbeli távolság dacára – az említett ráolvasók gyűjtőpontjai jó háromszáz kilométerre vannak Gyimesfelsőlaktól – a máramarosi deszkentálások egyes sorai milyen közel állnak a felsőloki ráolvasásban szereplő *...szarvát megvékonyították, / szőrét megborították, / tejét meghigították, / tejfelit megvékonyították, / vaját megfehérítették...* szövegrészhez. A megrontott tehén állapotát leíró hasonló sorok a magyar ráolvasókincsben egyedül a már említett – amint láttuk, feltehetően román eredetű – magyarcsőgési szövegben és annak fentebb felsorolt derivátumaiban jönnek elő (*...hová mentek / ti kantéros boszorkányok mi megünk a / fekete földnek színére hogy [marha neve] fejében / az agyát felháborítani, a szeméit elhomalyo- / sitani, a füleit megsikíteni, a szívet elher- / vasztani, a veséit eszerombolni, a melét / eszerombolni, az inát meggörbíteni, az / öszes testjét megsemmisíteni...* – Takács 2001: 514), másutt sehol.

Az említett szövegrészek további, igen közelinek mondható párhuzamát találhatjuk ugyanakkor néhány moldvai (Galați, Iași, Neamț és Vrancea megyei), a tejhaszon megtartására és visszavételére használatos (*de mana vacii*) szövegben is, amelyeket *Folclorul medical din Moldova* című kötetében közölt Silvia Ciubotaru (Ciubotaru 2009: 408–420).

Az 1968 és 1981 között szalagra vett tizenhat deszkentálás többségének általános – hét szintaktikai egységre osztható – szüzséje a következő: 1. *Bevezető rész* (az állat felkel, ki-megy a legelőre, boldogan eszik és iszik); 2. *Rontástörténet* (az állatot *fermekások*, *rontók* csoportja, másutt *Baba Poiana* rontja meg); 3. *Az állat panaszkodása* (a megrontott állat bög, jajveszékél, de senki a világon meg nem hallja, nem látja); 4. *A mennyei erők érkezése* (az állat panaszkodására az Úr Anyja, ezüst-, aranylétrán alászáll; másutt *Szent György*; az Úr Anyja, *Szent György* és egy *szent tündér*; a *Jóisten*, *Szent György* és az Úr Anyja viaszlétrán aláereszkedik, vagy lekiált és megkérdezi az állatot, miért panaszodik); 5. *Párbeszéd* (a mennyei erők és a megrontott állat párbeszéde, a rontástörténet megismétlésével); 6. *Gyógyítástörténet* (az állat megtisztítása, visszavezetése a tiszták közösségébe, tejlőképességének helyreállítása); 7. *Záróformula* (pl. *...maradjon olyan tiszta, fénylő, mint a szűrt ezüst...; ...a ráolvasás tőlem, a gyógyír az Úr Anyjától van... stb.*). Ez a felépítés jellemzi a fentebb említett máramarosi és részben egyes – a későbbiekben idézendő – Beszterce vidéki, marhák tejhasznára való deszkentálásokat egyaránt. Talán érdekes megemlíteni, hogy a záróformulákban több helyütt szereplő *luminat* ('fénylő, felséges, megvilágosított' – Klein 1944: 394, Bobb 1822–1823 I.: 648) fordulat az ókereszténység egyik, a keresztségre mint metafizikai megvilágosodásra utaló kifejezésével (gör. *phóτισμα* 'megvilágosítás' – Lampe 1961: 1509–1510: φωτισμα) függ össze, a gonoszűző ráolvasás tehát egyfajta „újrakeresztelés” – az állatok esetében is.

A vizsgált moldvai szövegek nem mindegyike tartalmazza az összes említett szerkezeti egységet: a záróformula például csak hét ráolvasóban található meg, másutt egyes szintaktikai elemek hiányoznak vagy összeolvadtak a mellettük állóval; van öt olyan szöveg is, amelyik a típus távolabbi változatát képviseli, egy pedig egy teljesen eltér a többitől. Igaz, ennek a hangyákat kenyérral és sóval megtisztelő és a tejhaszon visszatérítését tőlük cserébe kérő szövegnek (Ciubotaru 2009: 417) feltehetően ugyancsak volt gyimesi-hárompataki változata (Takács 2018: 148–149). A tehén a moldvai ráolvasókban is a gonoszokkal találkozik, ahogyan a megrontott állat maga panaszolja el a Szűzanyának, illetve *Szent Györgynek*: „...A tejét elvették, / Neki csak a savót hagyták, / A farkát megrövidítették, / A szőrét felborzolták, / A szarvait megvékonyították...”; „...A tejét elvették, / A farkát megcsonkították, / A szőrét összeborzolták, / A szeméit kidüllesztették, / A szarvait levágták...”, „...A szeméinket elhomályosította, / A szőrünket felborzolta, / A szarvunkat megcsonkította, / A farkunkat levágta... [...] / És a tejünket / És túrónkat / Elvette...”; „...A jobb szarvamtól megragadott, / A földre döntött, / Szőröm összeborzolta, / Szarvainkat megcsonkította, / Farkunkat lenyeste, / A javunkat és mannáinkat elvette...”; „...A szarvait megcsonkította, / Szőrét összeborzolta, / A mannáját elvette, / Farkát meggömböltette...”, „...A szarvait megcsonkította, / A szőrét meborzolta, / A nézését megfordította, / A farkát lenyeste, / A csecseit megrövidítette, / És a tejét elvette...” (Ciubotaru 2009: 408, 410, 412–414, 419.) Látható, hogy ezek a szövegrészek László István ráolvasója fentebb citált sorainak igen közeli párhuzamai. Ugyanígy az ugrapataki szöveg gonoszűző-megtisztító zárórészének (*Szent Boldogasszon Szent Györggyel elharcolták, / elhajtották világos fődre, / etették, itatták, / Jordán vizébe megfürösztötték, megmosták...*) parallele az egyik, fentebb már idézett máramarosi román deszkentálásban olvasható rész, ahol a Legtisztább Szűzanya (*Maica sfință prea curată*) így vigasztalja a megrontott tehenet: „A Jordán vizére vislek téged, / Ott gyógyítgatlak téged, / Ott oldozlak föl téged... [...] / A tej(ed) megeredt, / A szarvadtól megragadlak, / A szépséges mezőcskére vezetlek téged, / A gyönyörű almafához, / Ott ápollak téged, / Ott tisztítalak meg téged, / Vajjal és tejfellel megtöltelek téged...” (Papahagi 1925: 140).

Hasonló részletekre bukkanhatunk a moldvai ráolvasók már említett csoportjában is: „*En pedig Ilonához küldelek téged, / És Ilona szájjal megbűvöl téged, / Kötélen vezet téged / És völgyekbe, tisztásocskákra visz téged, / A három forrású kúthoz, / Megitat, és a manád rögvest visszajön, / A manád és a tejed föle...*”; „*Miért siránkozol, / Miért keseregsz, Floreana, / Eljövök hozzád / És megragadlak a jobb szarvadnál / És a Jordán vizére vislek téged, / Búzával táplállak téged, / Borral itatlak téged, / S a manádat ismét visszaadom néked*”; „*Az Úristen Szent Györggyel és az Úr / Anyjával meglátta, / Viaszajtórján leereszkedett / És a Jordán kútja elé vitte; / Odavitte a tejfellel / Folyó forráshoz, / A vajjal dús / Porondra, / A tejes forráshoz. / Az ő szőrét is kisimitotta / Szarvait bearanyozta / Mannáját is visszahódította. / Mannáját a korpába rakta, / A korpából a csecseibe, / A csecseiből a sajtárokba*”; „*Megragadott téged az Úr Anyja / És elvitt az Ádám forrásához / És a forrásból vizet vett / És téged megmosott, / És megtisztított, / És elvitt a zöld rétre, / És füvet fogsz legelni és jólaksz, / És az édes tejből való tavakra*” (Ciubotaru 2009: 411–412, 416, 417, 419.)

A gyimesfelsőlaki magyar nyelvű ráolvasás nyilvánvaló kapcsolata a máramarosi, Beszterce vidéki és moldvai román deszkentálásokkal, a nagyobb szövegrészek és azok sorrendjének egybeesésén túl, olyan kisebb szövegelemek egyezésében is megnyilvánul, mint az egyik máramarosi ráolvasóban megjelenő, a hajnal – még kialakulatlan – más-világában járó állapot útjára vonatkozó „nyomatlan fű”, illetve a „rátatba, harmatba fejték” képzetének megfelelő, „rátatlan harmat”, „nyomatlan avar”, „taposatlan pázsit” („rouă n'escuturată”, „frundză n'ecuintată”, „iarbă n'călcată” – Papahagi 1925: 139). Hasonló sor szerepel néhány Beszterce vidéki, ugyancsak tejelvétel elleni ráolvasóban is, ahol a tehén a Galilei havasokra megy, „*hogy érintetlen füvet egyen, hogy érintetlen vizet igyék...*”, illetve a havasi legelőre érve „*látott taposatlan füvet, rátatlan harmatot és látta a még el nem vett tejelőképességét*” (Filimon 1913: 229–231). Egy moldvai szövegben a tehén a „*járatlan ösvényen, veretlen harmaton*” indul meg vasárnap hajnalban (Ciubotaru 2009: 417).

A László István által használt szöveg gyógyítói Szent Boldogasszon(y) és Szent György, ők tisztítják meg az állatot a rontástól: „*Szent Boldogasszon Szent Györggyel elharcolták, / elhajtották világos fődre, / etették, itatták, / Jordán vizébe megfürösztötték, megmosták*”. A Beszterce vidéki, máramarosi és moldvai ráolvasókban elsősorban ugyancsak az Úr Anyja (Maica Domnului – Filimon 1913: 231; Papahagi 1925: 135; Ciubotaru 2009: 408, 410, 411, 413–416, 418–419), a *Szeplőtelen Szűz* (Maica precurată – Filimon 1913: 229), a *Legtisztább Szent Szűzanya* (Maica sfântă prea curată – Papahagi 1925, 139), *Mária, Szent Mária, az Úr Anyja* (Maria, Sântămăria, Maica lu Dumnezău – Ciubotaru 2009: 412), illetve *Szent György* (Sfântu Gheorghii – Ciubotaru 2009: 410) siet a megrontott állat segítségére. Egy szucsávai ráolvasóban az Úristen, Szent Györggyel és az Úr Anyjával (Dumnazău cu Sfântu Giorgi și cu Maica Domnului), egy Vaslui megyei változatban pedig az *Úr Anyja, Szent Györggyel és a szent tündérrel együtt* (Maica Domnului cu Sfântu Gheorghii și cu Sfânta zână împreună – Ciubotaru 2009: 417–418) végzi el az exorcizmust.

A Szűzanyára vonatkozó fenti román kifejezéseket általában egyszerűen „*Szűz Mária*”-ként szokás fordítani (így pl. Filimon 1913: 229, 231), pedig az eredeti tükörfordítása nemegyszer közelebb vihet a probléma megoldásához, mint esetünkben is, ahol a környék ráolvasóiban hapax legomenon-ként előjövő *Szent Boldogasszon(y)* név talán éppen a Szűzanyát a „*szent*” jelzővel illető fenti fordulatok valamelyikével (pl. *Maica sfântă prea curată, Sântămăria*), vagy egy hasonló összetétellel, függ össze. A *Szent Szűz* (Maica sfântă – Rosetti 1975: 107), *Szent Mária* (Sfânta Maria – Ciubotaru 2009: 269, 280, 285, 304, 324, 470) megnevezések gyakoriak a román deszkentálásokban, egy-egy ilyen név-változat előjön a Gyimes völgyében is („*S-o suit Sfânta Maria într-un deal mare, / Și-o*

făcut o masă mare...” – Takács 2015b: 490–491). Másutt a *Nagy Szent Anya* (Sfânta Maica Mare – Ciubotaru 2009: 276), továbbá az *Úr Anyja, Nagy Szent Mária* (Maica Domnului, Sfânta Maria Mare – Ciubotaru 2009: 450) alakja szerepel, nem egyszer *Kis Szent Máriával* együtt („Sintă Mării mari, Sintă Mării mici”, „Sântămăria mică, Sântămăria mare” – Ștefanuță 1937: 204, Ciubotaru 2009: 299). Ezek a fordulatok a moldvai csángók által használt román nyelvű ráolvasókban is felbukkannak („sfânta Maria mică și cu sfânta Maria mare” – Diószegi 1960: 102–103), de az Úz menti Egerszéken is rögzítettem a *Nagy Szent Mária* alakot őrző szöveget („Sfânta Maria mare a făcut o masă mare” – Takács 2015b: 492–493). A felsőloki szövegben előjövő, unikális *Szent Boldogasszony*(y) kifejezés talán a *Sfânta Maria Mare* névből ered, ugyanakkor azonban a katolikus vallásosságtól is áthatott magyar néphit *Nagyboldogasszony* alakjának hatása is érződik rajta.

Mindezek alapján elmondható, hogy a László István által használt, a magyar ráolvasások között egyedülálló ugrapataki „szentolvasó”, amelyet dédnagyanyjától tanult, román párhuzamokkal rendelkezik. A gyimesfelsőloki „olvasáshoz” legközelebb talán egy-egy Suceava és Vaslui megyei változat áll (Ciubotaru 2009: 417, 419), igaz, esetükben sem beszélhetünk közvetlen párhuzamról. A felsőloki ráolvasóban a vizsgált moldvai deszkentálások kapcsán fentebb vázolt hét szintaktikai elem közül – amelyek a máramarosi és részben a Beszterce vidéki ráolvasásokat is jellemzik – mindössze három (5–7) szerepel. A rontás tényét – igaz, erre a moldvai szövegekben is található példát (Ciubotaru 2009: 411, 415) – nem a megrontott állat, hanem a ráolvasó személy panaszolja el az égieknek (5), akik megtisztítják a tehenet (6), majd a szöveg egy olyan záróformulával (7) végződik, amely, bár rendelkezik magyar nyelvű párhuzamokkal, inkább a román ráolvasásokra jellemző (Gorovei 1931: 193). Az ugrapataki szöveg ezek után következő, ugyancsak unikális, sorai (*Amint a szántó ember...*) a vizsgált román ráolvasókban nem szerepelnek. A további, még a ráolvasóhoz kötődő lezárású, kérő szövegformula (*Szent Boldogasszonyt Szent Györggyel megkérjük...*), valamint a napi imádságokat – közöttük a ráolvasáshoz alakított záradékú pénteki imát – követő könyörgés és imafelajánlás (*Páduai Szent Antal, / drága jó Istenem, / Szép Szűz Mária, / összes szentek, kik a mennyekbe vagytok...*) nyilvánvalóan arra utal, hogy a tejhason megtartására és visszaszerzésére használt „szentolvasó”-nak ezek a részei római katolikus közegeben kapcsolódtak az eredeti – a románság deszkentálásaival is kapcsolatban álló – ráolvasáshoz.

A vizsgált szövegek szemmel látható rokonsága nehezen képzelhető el genetikus kapcsolat nélkül, bár a Gyimesfelsőlok és az említett ráolvasók gyűjtőhelyét képező helységek közötti – száz-háromszáz kilométernyi – távolság nem lebecsülendő. A felmerülő kérdések megválaszolásához alaposabban meg kell vizsgálni a helyben még élő orális hagyományt éppúgy, mint a 19. század magyar és román ponyvát – elsősorban talán utóbbiakat. Az egymástól nagy távolságra élő szövegváltozatok magyarázatául ugyanis feltehetően a ponyvai, imakönyvi előképek szolgálhatnak. Ezek háttérben pedig – úgy tűnik – az ortodox klérus deszkentálásait feltételezhetjük. Ugyanis, bár a 17–19. század – nemrégiben között – román kéziratolvasói között kimondottan a tejhason megóvására való szöveg nem található, a *rontás* (rom. *fapt*) elleni védekezésre használt, a család és javai megóvását célzó ráolvasásokban, a *vacă* ('tehen'; pl. Timotin 2010: 335: „*vacile mele*”) mellett, sok helyütt előjön a *dobitoc* ('háziállat') kifejezés, vagyis az említett – az újhódat mint „*új király*”-t („*craiu nou*”) kérlelő – szövegek a haszonállatok mágikus védelmét is célozták (Timotin 2010: 327, 329–332, 334–338). Egy, a 19. század közepén lejegyzett változat – sok egyéb vagyontárgy mellett – a tejet, a vaját és a túróit is felsorolja (Timotin 2010: 336). Ezek a szövegek azonban nem mutatnak rokonságot a fentebb említett, tejelvétel elleni román ráolvasásokkal, de László István „szentolvasó”-jával sem.

Van azonban egy olyan – egy, vegyes feljegyzéseket tartalmazó, 18–19. századi kéziratban található –, az állatokat megrontó gonoszok elleni változat is (*De cei răi la do-bitoc*), amely a fentebb vizsgált, oralitásban élő szövegekkel szorosabb kapcsolatban áll. Ebben a fenti hét szintaktikai elem csaknem mindegyike megtalálható: a tehén elindult, „kövéren és szépen” (1), a különböző színű gonoszok csoportjára talált, akik „a lábikráját megfeszítették, a lelkét háborgatták, a vérét megfagyasztották” (2), de a Szent Szűzanya Mária (Maica Sântă Mărie), meghallván a kesergését, kikérdezte (4), az állat elmondta neki megrontásának történetét (5), Mária pedig, egy exorcisztikus záróformulában, eltiltotta tőle a gonoszokat (6–7) (Timotin 2010: 366: CXIX 38*; Ştrempel 1978–1992 I.: 127). Végezetül érdemes röviden megemlíteni, hogy a vizsgált ráolvasók szövegbeni egyezése-in túl az elmondásukkor végzett varázscselekedetek (mágikus akciók), valamint a hozzájuk használt anyagok (dara, só, víz) is sok esetben megegyezést mutatnak, ezzel azonban itt már nincs mód foglalkozni. Megállapítható tehát, hogy a magyarcsügségi ráolvasóhoz (Takács 2018: 245–302) hasonlóan az itt röviden megvizsgált ugrapataki „olvasás” is rendelkezik román párhuzamokkal. Úgy gondolom, ez a feltételezés alkothatja azt a vékony szálát, amelynek mentén érdemes elindulni e különös, a magyar ráolvasások között párhuzam nélküli szövegtípusok eredetének további kutatásában.

SZAKIRODALOM ÉS FORRÁSOK

- Antalné Tankó Mária
2003 *Gyimes-völgyi népi gyógyászat*. Európai Folklór Intézet – L'Harmattan, Budapest.
- Bárth János
2003 *Gyimesfelsőlaki emléklapok: a templom építésének 100. évfordulójára*. Bárth Társadalomtudományi BT – Agapé, Kecskemét–Szeged.
- Benkő Lóránd (szerk.)
1967–1976 *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára*. I–III. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Bobb, Ioan
1822–1823 *Dictionariu rumanesc, lateinesc si unguresc* I–II. Cu typariul Typografiii Collegiumului Reformatilor prin Stephan Török, Clus.
- Bosnyák Sándor
1982 *A gyimesvölgyi magyarok hitvilága*. (Folklór Archívum, 14.) MTA Néprajzi Kutatócsoport, Budapest, 68–157.
- Ciubotaru, Silvia
2009 *Folclorul medical din Moldova*. Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”, Iaşi.
- Daczó Árpád Lukács
1980 *A gyimesi Babba Mária*. In: Kós Károly (szerk.): *Népismereti dolgozatok*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 231–239.
2003 *Hosszú utak megszorodának... Archaikus népi imádságok, ráolvasók, szentes énekek Erdélyből és Moldvából*. Magyar Napló, Budapest.
- Diószegi Vilmos
1960 Embergógyítás a moldvai székelyeknél. *Néprajzi Közlemények* V. (1) 35–124.
- Filimon Aurél
1913 Beszterczevidéki oláh ráolvasások és rontások. *Ethnographia* XXIV. 95–103, 167–169, 227–234, 284–291, 348–357.
- Frendl Kata
2008 Analógiás gondolkodást tükröző tárgyak székely és csángó települések humán és állatorvoslásában. In: Pócs Éva (szerk.): *Tárgy, jel, jelentés*. (Studia Ethnologica Hungarica, IX.) L'Harmattan – PTE Néprajz–Kulturális Antropológia Tanszék, Budapest, 318–340.
- Gorovei, Artur

- 1931 *Descântecele românilor*. (Din vieața poporului român: culegeri și studii, XL.) Regia M. O. – Imprimeria Națională, București.
- GYIMESFELSŐLOK**
- 1907 *Gyimesfelsőlóki Római Katolikus Egyház anyakönyvei. Matricula baptisatorum*. (Gyulafehérvári Érseki Levéltár, tov.: GYÉL)
- 1931 *Gyimesfelsőlóki Római Katolikus Egyház anyakönyvei. Matricula copulatorum*. (GYÉL)
- 1933 *Gyimesfelsőlóki Római Katolikus Egyház anyakönyvei. Matricula baptisatorum*. (GYÉL)
- 1953 *Gyimesfelsőlóki Római Katolikus Egyház anyakönyvei. Matricula defunctorum*. (GYÉL)
- GYIMESKÖZÉPLOK**
- 1854 *Gyimesközéplóki Római Katolikus Egyház anyakönyvei 1854. Matricula defunctorum*. (GYÉL)
- Kallós Zoltán
- 1966 *Ráolvasás a moldvai és a gyimesi csángóknál. Műveltség és hagyomány VIII*. 137–156.
- Klein, Samuel
- 1944 *Dictionarium valachico–latinum (1801)*. Szerkesztette Gáldi László. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest.
- Kozma Ferencz
- 1882 *Mythológiai elemek a székely népköltészet- és népéletben*. MTA Könyvkiadó-Hivatala, Budapest.
- Lampe, Geoffrey William Hugo
- 1961 *A Patristic Greek Lexicon*. Clarendon Press, Oxford.
- Magyar Zoltán
- 2003 *A csángók mondavilága. Gyimesi csángó népmondák*. Balassi Könyvkiadó, Budapest.
- 2009 *Csinódi népköltészet. Az Úz-völgyi csángók folklór-hagyománya*. Balassi Könyvkiadó, Budapest.
- Papahagi, Tache
- 1925 *Graiu și folklorul Maramureșului*. (Din vieața poporului român culegeri și studii, XXXIII.) Cultura Națională, București.
- Pócs Éva (szerk.)
- 2014 *Ráolvasások I. Gyűjtemény a legújabb korból (1851–2012)*. (A magyar folklór szövegvilága, 2/A.) Balassi Könyvkiadó, Budapest.
- PROTOCOLLUM**
- 1821 *Protocolum Baptisatorum Ecclesiae Parochialis Csik Gyimesiensis Pro Anno 1821*. (GYÉL)
- Rosetti, Alexandru
- 1975 *Limba descântecelor românești*. Minerva, București.
- Salamon Anikó
- 1987 *Gyimesi csángó mondák, ráolvasások, imák*. Helikon, Budapest.
- Salamon József
- 2014 *Gyimes*. A szerző kiadása, Csíkszereda.
- SEM**
- 1888 *Schematismus venerabilis Cleri dioecesis Transsylvaniensis editus pro anno a Christo nato 1888*. A.-Carolinae, Papp & Ferdinand Typogr.
- Ștefănuță, Petre
- 1937 *Cercetări folklorice pe Valea Nistrului-de-Jos. Anuarul Arhivei de Folklor*. IV. (Publ. I. Mușlea.) București, 31–227.
- Ștrempel, Gabriel
- 1978–1992 *Catalogul manuscriselor românești I–IV*. Editura Științifică și Enciclopedică, București.
- Szöcs János
- 2002 *A gyimesközéplóki iskola alapítása, története (1825–1948)*. *Acta Hargitensia* VIII. 321–334.
- Takács György
- 2001 *Aranykertbe' aranya. Gyimesi, hárompataki, úz-völgyi csángó imák és ráolvasók*. Szent István Társulat, Budapest.
- 2014 *Kantéros, gurucsás, buszskurja, fermekás. A boszorkányság hatókörreit leíró kifejezések a Tatros menti csángóknál*. In: Klaniczay Gábor – Pócs Éva (szerk.): *Boszorkányok, varázslók és*

démonok Közép-Kelet-Európában. (Vallásantropológiai tanulmányok Közép-Kelet-Európából, I.) Balassi Könyvkiadó, Budapest, 455–497.

2015a „Angyalok csendítének...” *Archaikus népi imádságok a régi Csíkszékről.* Magyar Napló – Írott Szó, Budapest.

2015b „*Elindula boldogságos szép Szűz Mária.*” *Ráolvasók a régi Csíkszékről.* (Fontes Ethnologiae Hungaricae, X.) L'Harmattan – PTE Néprajz–Kulturális Antropológia Tanszék, Budapest.

2016 „Bal kezébe van a kicsi írott könyve.” A könyv, az írás–olvasás és a „tudomány” kapcsolata a Tatros menti csángóknál. In: Hesz Ágnes – Pócs Éva (szerk): *Orvosistenektől a hortikulturális utópiáig. Tanulmányok a Kárpát-medence vonzáskörzetéből.* (Vallásantropológiai tanulmányok Közép-Kelet-Európából, 2.) Balassi Könyvkiadó, Budapest, 123–205.

2018 „*Az én lelkemmel elfűjlek...*” *A magyarcsügségi ráolvasófüzetek.* L'Harmattan – Könyvpont – PTE Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszék, Budapest.

Tankó Gyula

2001 *Életvitel a Gyimesekben.* Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely.

Tánczos Vilmos

1995 *Gyöngyökkel gyökerezétl.* *Gyimesi és moldvai archaikus imádságok.* Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda.

1997 A szent megnyilatkozásai a moldvai és gyimesi népi imádságokban. In: Pozsony Ferenc (szerk.): *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 5. Dolgozatok a moldvai csángók népi kultúrájáról.* Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 224–239.

Timotin, Emanuela

2010 *Descântecule manuscrise românești (secoalele al XVII-lea – al XIX-lea).* Editura Academiei Române, București.

Tóth István György

1996 *Mivelhogy magad írást nem tudsz...* *Az írás térhódítása a művelődésben a kora újkori Magyarországon.* MTA Történettudományi Intézete, Budapest.

Vitos László

1995 Népi imák és vallásos szokások a Székelyföldön. *Somogy XXIII.* (4) 309–317.

„MULS ÎN NUTREȚ ȘI ROUĂ...” CONTRIBUȚII LA RELAȚIILE INTERETNICHE ALE UNUI DESCÂNTEC DIN LUNCA DE SUS

Un descântec în limba maghiară cules la Lunca de Sus (jud. Harghita, România), folosit pentru menținerea și redobândirea debitului de lapte a vacilor și a altor animale de mulș – asemănător cu alte câteva texte înregistrate în această zonă folosite cu același scop –, este fără paralel în tezaurul maghiar de descântece. Are însă paralelisme românești ce presupun înrudire relativ apropiată, legate de luarea laptelui, din relativ îndepărtatul Maramureș și regiunea Bistriței, până la Moldova mai apropiată, atât în ceea ce privește unele elemente sintactice ale subiectului, cât și unele fragmente de text. Putem găsi descântece cu text înrudit și în manuscrisele românești din secolele XVII–XIX. Toate acestea conclud la faptul că descântecul din Lunca de Sus poate proveni din tradiția românească, și se poate afla în legătură cu o practică magică, care se leagă de activitatea exorcistă de odinioară a preoții ortodoxe.

„MILKED IN FORAGE AND DEWFALL...” CONTRIBUTIONS TO THE INTERETHNIC RELATIONS OF AN INCANTATION FROM LUNCA DE SUS

A Hungarian incantation collected in Lunca de Sus (Harghita County, Romania) that was used to keep or regain the milk yield of cows and other milk producing animals – just like some other texts from the same area with the same purpose – is without parallel among Hungarian incantations. However, it has Romanian parallels from the farther Maramureș and Bistrița area to the closer Moldavia. These parallels show quite close relation in certain parts of the text as well as in some

syntactic elements of their structure and they are also used to stop taking away the milk yield. There are also some analogous incantations in Romanian manuscripts of the 17th–19th century. All these indicate that the Hungarian incantation from Lunca de Sus may come from the Romanians' legacy and might have something to do with a magical practice that belongs to the orthodox clergy's old-time exorcising activity.

